

ПОЗИЦІЯ ІНДІЇ ЩОДО АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ХАРАКТЕР СУЧАСНИХ ІНДІЙСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН

Авторка:

Аліна Гриценко

З початком російського вторгнення в Україну Індія офіційно зайняла нейтральну позицію. З одного боку, Делі відкрито не підтримує російську агресію, і закликає до негайного припинення бойових дій та вирішення конфлікту дипломатичними методами. З іншого – уникає відкритої критики дій російського керівництва та відмовляється приєднуватися до західних санкцій або ж запроваджувати односторонні. Нейтралітет Індії проявляється у закликах до прямих переговорів між президентами України та Російської Федерації, поваги територіальної цілісності та суверенітету всіх країн-членів ООН, як і міжнародне право, збереження rules-based order та неприпустимість зміни регіонального або глобального балансу сил зброєю. При цьому Індія відкидає будь-яку критику щодо своєї позиції, наголошуючи на тому, що нейтралітет — це суверенне право будь-якої країни.

Політична позиція індійської влади відносно війни РФ та України формується за рахунок **чотирьох основних компонентів**:

1. усталеного сприйняття Росії як «старого доброго друга» із ностальгічними згадками про «хінді русі бхай бхай» та індійсько-радянську дружбу;
2. негативного сприйняття західної/американської політики та зростаючих антизахідних настроїв серед значної частини суспільства на противагу РФ, яка не асоціюється з імперіалізмом, колоніалізмом, критикою за порушення прав людини тощо, та навіть втручанням у внутрішні справи тієї чи іншої держави (еліти задаються питанням, чому США мають право здійснювати зовнішні інтервенції заради вирішення політичних та безпекових питань (Ірак), а РФ – ні?)

3. домінування консервативного і реалістичного погляду на світову політику та міжнародні процеси;
4. низькою геостратегічною цінністю України для Індії, нечіткого та незрозумілого образу України для індійського суспільства та еліт, що обумовлено відсутністю стратегії політичного позиціонування та незначною інформаційною присутністю в індійському медіапросторі, що створило здебільшого негативний образ України як проамериканського васала, якого використовують у проксі-війні проти РФ.

Війна в Україні поляризувала світ і поставила Індію, як і багато інших держав Глобального Півдня, у ситуацію політико-ідеологічного вибору, який є більш не вигідним та небезпечним, аніж нейтралітет та балансування. У випадку Індії, політичне керівництво має декілька причин, через які Делі не бажає звужувати зовнішню політику до вибору однієї зі сторін.

По-перше, **відсутність повної довіри до Заходу**. Індійські політичні еліти тяжіють до право-консервативного, прагматично-реалістичного політичного курсу, який розглядається протиположно ціннісно-орієнтованій політиці країн США та ЄС, під якою, на думку індійських політиків, насправді прихована *realpolitik*.

Індія також не бажає приєднуватися до західних санкцій проти РФ з політико-ідеологічних причин, оскільки вважається, що цей крок зруйнує політику «стратегічної автономності». До того ж, в Індії, як і в багатьох країнах Азії, скептично ставляться до застосування Заходом санкцій, бо не виключають можливості, за якої в будь-який момент можуть перетворитися в очах США на суперників, яких захочуть покарати таким же способом. Тим більше, що США вже критикували Індію за порушення прав людини у спірному Кашмірі та право-націоналістичну риторику.

По-друге, позиціонування держави в якості **одного з регіональних центрів сили у постамериканському багатополлярному світі**, що зумовлює небажання йти у фарватері США в якості «молодшого партнера» та бажання займати окрему, самодостатню позицію у міжнародних справах, дотримуючись «стратегічної автономності».

По-третє, **бажання уникнути спалаху конфлікту з Китаєм** через політико-ідеологічну поляризацію і поглиблення розколу між Заходом і Сходом. Сполучені Штати, для яких КНР лишається головним геостратегічним суперником на наступні десятиліття, на тлі війни в Україні намагаються тиснути на союзників, мобілізуючи їх на боротьбу не лише з Росією, але й з Китаєм. Індія готова відстоювати суверенне право будувати автономну політику як щодо РФ, так і щодо стратегічного протистояння з КНР. Захід у цьому є партнером, але не куратором. Для Делі

підтримка позиції західних держав та санкційної політики проти РФ несе ризик ескалації напруги у відносинах з КНР, що не відповідає індійським інтересам, враховуючи асиметрію у балансі сил між Індією і Китаєм на користь Бейцзіна. Як центр сили, який претендує на зону впливу, Індія послідовно підтримує ідеї поліцентричного багатополюсного світового порядку. У цьому контексті основна мета Делі – не тотальний розгром КНР, який є суперником, а визнання Бейцзіном Індії як одного з полюсів сили Азії, тобто наявності у Делі власної сфери інтересів в Індійському океані та Південній та Південно-Східній Азії.

Індія не може однозначно підтримати Захід, бо це однозначно призвело би до дипломатичної конфронтації із КНР, що своєю чергою створило би ризик збройної ескалації у спірних прикордонних районах Аксайчин та Аруначал-Прадеш, чого Делі не може допустити, оскільки Індія не готова до лобового зіткнення з КНР через очевидну асиметрію у воєнному потенціалі, а також через суттєве значення ядерного фактору. Окрім цього, не виключається, що у випадку конфронтації з Китаєм на Лінії фактичного контролю, дестабілізацією може скористуватися Пакистан, який спробує вдатися до ескалації обстановки у Кашмірі, що, скоріш за все, матиме форму терактів та диверсій, а не повноцінного збройного конфлікту. У такому випадку Індії доведеться тримати фокус уваги одразу на кількох гарячих точках, що навряд чи матиме успіх. На підтримку з боку США у Делі не сподіваються, особливо після виводу контингенту з Афганістану влітку минулого року, що суттєво підірвало імідж Штатів як надійного гаранта безпеки.

Російсько-українська війна і разом з нею, ескалація китайсько-американського суперництва, консолідація НАТО та пошук нових союзників (Японія, Австралія, Республіка Корея, Нова Зеландія), рішуча зовнішня політика Великої Британії (стратегія Global Britain), створюють **загрозу цілісності зовнішньополітичній «стратегічній автономності» Індії**, збереження якої є надзвичайно важливим для Індії, оскільки цей курс є основою індійського бачення світоустрою та місця Індії в ньому.

Суть «стратегічної автономності» полягає не в нейтралітеті або диверсифікації міжнародних відносин per se, а в недопущенні монополізації глобального політичного та економічного впливу одним гравцем, в тому числі у багатосторонніх інституціях (США або КНР). Ця політика є ключовою для Індії як у регіональному контексті (недопущення надмірного посилення Китаю, формування багатополлярної Азії, політика балансування між центрами сили), так і у глобальному (створення багатополлярного світового порядку з більш справедливим та рівним розподіленням впливу між учасниками). Саме в таких умовах офіційний Делі бачить для себе

можливості для стабільного і послідовного розвитку, а також стримування Китаю через партнерство (але не кураторство) із Заходом. Індія воліє займати нейтральну позицію у російсько-українській війні стільки, скільки це буде можливим.

Окрім зменшення ризику ескалації напруженості у відносинах з КНР, «стратегічна автономність» дозволяє Індії зберігати стабільні відносини з РФ. Делі має **чотири основні інтереси щодо Росії**: геополітичний, що охоплює також і питання безпеки; військово-технічний; енергетичний; торговельний.

Геополітичний інтерес зводиться до бажання **стримати розвиток відносин РФ із Пакистаном**, який являє собою екзистенційну загрозу для Індії, а також до бажання не допустити утворення геополітичного трикутника Москва-Ісламабад-Бейцзін.

Російсько-українська війна створила для Індії потенційно небезпечний прецедент. Проголошення незалежності сепаратистських псевдореспублік ДНР та ЛНР, визнання їх з боку РФ із наступним проведенням незаконних псевдореферендумів на окупованих російськими військами територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України із подальшою незаконною процедурою «приєднання» цих територій до складу РФ та повномасштабне російське вторгнення до України 24 лютого можуть стати негативним прикладом для країн-сусідів, які мають територіальні суперечки з Індією – для Пакистану, насамперед, підтримуваного Китаєм, який також має низку територіальних претензій до Індії. Першочергово, це стосується «кашмірського» питання. Більшість населення регіону (60% якого належить Індії, 30% – Пакистану, 10% – Китаю) – мусульмани. У самому Кашмірі активні сили, які виступають за незалежність або широку автономію штату у складі Індії чи Пакистану. При цьому, Пакистан активно підтримує антиіндійських сепаратистів та бойовиків в тій частині Кашміру, яка контролюється індійським урядом, що потенційно може призвести до спалаху антиурядових протестів з метою або здобути незалежність, або ж увійти до складу Пакистану. Приклади ДНР та ЛНР і спроби РФ створити «більш справедливу» на їхню думку оперативну реальність на місцях силою зброї потенційно збільшує напругу у таких регіонах, як Південна Азія, де існує чимало невирішених територіальних та інших суперечок.

Окрім цього, останніми роками спостерігалось зближення РФ та Пакистану аж до проведення спільних військових навчань «Дружба-2021», що проходили минулого року на полігоні Молькіно в Краснодарському краї РФ. Ця подія викликала неабияке занепокоєння індійських політичних еліт, оскільки теоретично РФ, яка розглядалась в якості впливового регіонального гравця, мала б стати підтримкою для Індії у протистоянні з Пакистаном, враховуючи вкрай дратуючу підтримку Ісламабада з боку КНР. Розвиток дружніх відносин з РФ може потенційно призвести до утворення осі «Пакистан-РФ-КНР», що створить надзвичайно серйозну загрозу національній

безпеці Індії, посилену ядерним фактором, оскільки всі три держави володіють ядерною зброєю.

Більш того, Індії не вигідне **послаблення Росії до стану «сировинного активу» або «молодшого партнера» Китаю**, оскільки це змінює і без того асиметричний баланс сил у регіоні на користь Китаю. Для Індії важливо тримати Росію у фокусі уваги та стежити, щоб через Росію не утворилися нові загрози національній безпеці, особливо з урахуванням нестабільної ситуації у сусідньому Афганістані.

Російсько-українська війна призвела до загострення протистояння між США та Китаєм, і інтенсифікувала тренд мілітаризації, який вже фіксується в Індо-Тихоокеанському регіоні декілька років поспіль. Переозброюються швидкими темпами як Китай, так і американські союзники в Азії, насамперед, Південна Корея, Австралія та Японія. Ця тенденція стосується й Індії. У 2017-2021 роках Індія була одним з найбільших у світі імпортерів озброєння, займаючи 11% світового ринку, на одному рівні з Саудівською Аравією. Однак чимало військової техніки Індії все ще радянського або російського виробництва. Третина російського експорту озброєнь у 2010-2020 роках припадала саме на Індію. У 2016-2020 роках Росія поставила Індії озброєння на загальну суму в \$6,6 млрд. Оскільки війна в Україні посилює загальносвітову воєнну напругу, це підштовхує країни до більш активного переозброєння.

Через війну в Україні **військова співпраця між Індією і Росією опинилася під загрозою**. Зокрема, в Індії очікують поставок російських ЗРК С-400 для подальшого розміщення уздовж Лінії фактичного контролю з Китаєм. Але через логістичні проблеми та західні санкції поставки було призупинено, що непокоїть Індію, особливо в контексті вищезгаданого загострення мілітаризації у регіоні. Окрім цього, під питанням опиняється угода на \$3 млрд від 2019 року на лізинг атомних ударних субмарин, третя з яких – Чакра III – за попередньою домовленістю мала з'явитись в індійських водах у 2025 році. Нові обмеження також можуть вплинути на плани Росії щодо продажу чотирьох фрегатів 2-го рангу проєкту 11356 (фрегати типу «Тальвар») з керованим ракетним озброєнням далекої морської та океанської зони. За планом два мали бути побудовані в Росії, два – в Індії після передачі Росією технологій. Фрегат проєкту 11356 «Тамала», який будувався для ВМС Індії на Прибалтійському суднобудівному заводі «Янтар» (Калінінград), планувалося спустити на воду у 2022 році. Разом з тим, фрегат «Тушил» перебуває у стадії добудови. На фрегати 11356 планувалося ставити надзвукові протикорабельні ракетні комплекси спільного виробництва Росії та Індії BrahMos. BrahMos для Індії є серйозною зброєю, здатною забезпечити контроль над Індійським океаном, це по-перше. А, по-друге, може

зміцнити позиції Індії на світовому ринку зброї. Наприклад, у січні цього року Індія підписала контракт \$375 млн з Філіппінами на постачання BrahMos. Але тепер, враховуючі нові перешкоди, викликані антиросійськими санкціями, російський експорт до Індії критичних компонентів та запчастин може бути як мінімум відтермінований, як максимум зупинений. Велись також переговори щодо поставок в Індію інших видів озброєння, зокрема щодо 18 винищувачів Су-30, 21 літаків МіГ-29, також щодо спільного виробництва легких гелікоптерів Ка-226 та закупівлю легких танків. Підписана в грудні 2021 року угода на поставку 20 тис автоматів Калашникова АК-203 калібру 7,62×39 мм також може зіткнутися з переліченими складнощами.

Частка російського озброєння в індійському імпорті є значною, і хоча Індія справді зацікавлена у її скороченні, це неможливо зробити одномоментно, тому цей процес відбуватиметься поступово, а наразі Індія **продовжуватиме кооперацію з РФ у військово-технічній сфері**. Запровадження західних санкцій проти російських оборонних компаній, хоча й породжує низку проблем для індійських покупців, у Делі все ж розраховують, що Росія продаватиме свою продукцію й надалі, але зі знижками, вигідними для Індії. Зменшення залежності Індії від російського ВПК за рахунок імпорту з країн Європи та США також продиктоване все більш очевидною нездатністю Росії запропонувати Індії ті технології та обладнання, які їй потрібні. Здебільшого, через зростаючу відсталість російського ВПК за цілою низкою напрямків. Відтак, цілком вірогідним є подальше повільне (а не швидке) зниження частки російського озброєння за рахунок диверсифікації Індією зовнішніх постачальників, наприклад, через активізацію співпраці зі США. Війна в Україні та поляризація у світі підвищили цінність Індії для США, а відтак створили умови, у яких Делі отримав шанс розвивати власне виробництво і залучати для цього західний капітал та технології. У середньо- і довгостроковій перспективі це дозволить Індії зменшити залежність від РФ і розвивати власний ВПК.

Війна в Україні та західні санкції мали вплив і на **індійський імпорт енергоносіїв**. Частка російської нафти в імпорті Індії донедавна була невеликою — лише 2%-3%. Найбільшими постачальниками нафти до Індії були країни Близького Сходу та США: Ірак — 23 % (\$22 млрд); Саудівська Аравія — 18 % (\$16 млрд); ОАЕ — 11% (\$9 млрд); США — 7% (\$8 млрд).

Вже у перші тижні війни залежна на 80% від імпорту енергоносіїв Індія не просто не відмовилася від поставок російських енергоносіїв, але наростила їхній імпорт. Наприклад, у березні імпорт російського вугілля сягнув рекордних 1,04 млн тон. Коли Росія почала пропонувати нафту зі знижкою у \$20 – \$30, Індія збільшила її імпорт понад вдвічі. Зокрема, вже 14 березня була укладена перша з моменту початку війни в Україні велика угода між індійськими та російськими компаніями на поставку 3 млн барелів нафти, які забрав найбільший індійський переробник Indian Oil Corp, а ще

одна велика компанія Hindustan Petroleum забронювала ще 2 млн нафти на травень цього року. Вже за 2 дні Індія закупила 4,5 млн барелів нафти у Росії, і витрати на страхування та перевезення взяла на себе сама РФ. Після того, як наприкінці березня японські нафтопереробні заводи відмовилися приймати російську нафту, частину цих потоків також перехопила на себе Індія. За оцінками, лише за березень 2022 року Індія закупила в Росії стільки нафти, скільки за весь 2021-й рік. Збільшення імпорту стосується не лише нафти, але й вугілля (у вугільному секторі було анонсовано збільшення імпорту з РФ на 50%).

Індія також видобуває власну нафту, але видобуток постійно скорочується з 2011-2012 років, тоді як попит зростає. Зокрема, цього року Індія прогнозувала збільшення внутрішнього попиту на 8% до 4,5 мільйонів барелів нафти на день. Війна в Україні породила політичні ризики, пов'язані з імпортом Індією російських нафти та вугілля. З одного боку, на Делі збільшився тиск з вимогою не закуповувати російські енергоносії, але з іншого – західні санкції та ризик енергетичного ембарго змусив Росію збільшити продаж енергоносіїв на азійські ринки із суттєвими знижками, що цікавить Індію, яка відкрито заявляє, що буде купувати російську нафту допоки це вигідно.

Партнерство Індії та РФ в енергетиці триває багато років і є доволі непоганим. Наприклад, «Роснефть» разом із консорціумом індійських державних енергетичних компаній бере участь у розробці Ванкорського нафтогазового родовища («Ванкорнафта»), будівництві СПГ-інфраструктури на о. Сахалін («Сахалін-1») та у розробці нафтогазових покладів у західній частині Якутії («Таас-Юрх Нафтогазвидобування»). Індійська державна нафтова компанія ONGC володіє 20% проекту «Сахалін-1», 26% проекту «Ванкорнефть» та 100% дочірньої компанії Imperial Energy, яка видобуває нафту в Томській області.

Імпорт російських енергоносіїв, насамперед, вугілля обумовлений енергетичною кризою, яку переживають декілька індійських штатів. Запасів електроенергії в Індії небагато, а з жовтня 2021 року країна переживає постійні блекаути через різке зростання попиту на електроенергію (до майже 200 гігаватт). У середині квітня індійські ЗМІ повідомляли, що декілька штатів вже стикаються з перебоями в енергопостачанні, зокрема штати Мадхья-Прадеш, Махараштра та Андхра-Прадеш, а це охоплює понад 240 мільйонів громадян, при цьому 12 штатів в Індії стикаються з нестачею електроенергії через високі ціни та дефіцит вугілля. Все це відбувається на тлі підвищення світових цін на енергоносії, у зв'язку з чим державні монополісти в Індії оголосили про підвищення цін на пальне на 10%.

Важливим напрямком двосторонніх відносин з РФ є **торгівля**. Індійські компанії отримують можливості розширити свій ринок збуту у Росії за рахунок виходу звідти західних компаній. Зокрема, це стосується експорту продуктів харчування через Південний Кавказ, а також фармацевтичних компаній, які на сьогодні мають 2% ринку лікарських засобів у Росії, і тепер можуть розширитися.

Це також стосується і перспектив розширення імпорту російських алмазів. 95% алмазів, що видобуваються у світі, ограновуються в Індії – третьому найбільшому експортері діамантів у світі, які обробляються у місті Сурат – світовому центрі ограновування алмазів. Індія є третім найбільшим імпортером російських алмазів. У 2020 році Делі закупила 4,1 млн карат на \$638 млн. Відтак, підтримка санкцій, яка означала б відмову від російських алмазів вдарила б і по самій галузі ограновування в Індії з урахуванням поточного дефіциту сировини у світі. При цьому заборона на імпорт введена на необроблені алмази та діаманти з Росії. Якщо ж російський алмаз було огранено в Індії, його імпортувати можна.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Таким чином, нейтральна позиція Індії щодо російсько-української війни продиктована прагматичним бажанням Делі убезпечити державу від політико-ідеологічного вибору між двома глобальними державами – США та КНР, які знаходяться у геополітичній конфронтації, а також намаганням реалізувати власні національні інтереси, зокрема, у сфері енергетичної безпеки та військово-технічного співробітництва, та досягти ключових стратегічних геополітичних та безпекових цілей. Тобто позиція Делі не пов'язана з однозначно дружнім ставленням до РФ, хоча серед індійського суспільства настрої до Москви справді прихильні. Проте політичні еліти діють прагматично та консервативно, формуючи зовнішньополітичний курс, та керуються раціональним розрахунком, а не ностальгічними спогадами про минулу дружбу. Саме пошуком вигід мотивована співпраця Індії з РФ на даний час, оскільки від Москви Делі може отримати інструменти для реалізації багатьох важливих задач, проте це не означає підтримку дій російського уряду.

Україні необхідно переглянути свою політику щодо Індії та, в цілому, Південної Азії, негайно активізувати прямий політичний діалог, оптимізувати підготовку кадрових ресурсів на цьому треку, переглянути роботу посольства, посилити медіа-присутність, розробити окрему регіональну стратегію, почати налагоджувати академічні зв'язки з університетами та створювати взаємні аналітичні центри, активніше долучати фахівців, які знаються на місцевому контексті та культурно-ментальних реаліях таких держав, як Індія, активно працювати з лідерами громадської думки, особливо через соцмережі.

Україна навряд чи зможе радикально змінити позицію Індії щодо російсько-української війни або заручитися повною підтримкою Індії, оскільки більшість причин, якими зумовлене нинішнє позиціонування Делі, не мають стосунку до України, а іноді й до Росії, і на них Україна не має впливу. Крім того, усталене ставлення до України також впливає на якість двосторонніх зв'язків, і змінити його швидко не вдасться, принаймні без налагоджених політичних зв'язків, медіа-присутності тощо. Відтак, у коротко- і середньостроковій перспективі Україні варто зосередитися на освітньо-гуманітарній співпраці, налагодженні регулярного політичного діалогу та розвитку тісних академічних зв'язків між двома країнами.

© Центр міжнародної безпеки

Авторка:

Аліна Гриценко

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Центр міжнародної безпеки

вул. Бородіна Інженера, буд. 5-А

м. Київ, 02092, Україна

Тел.: +380999833140, +380976566675

Е-пошта: cntr.bezpeky@gmail.com

<https://intsecurity.org/>

